

МУГАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ

ISSN 2181-7138

№ 1-1 2020 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Аманжол АЯПОВ
Өсербай ӘЛЕЎОВ
Байрамбай ӨТЕМУРАТОВ
Қадирбай БЕКТУРДИЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Айдын СУЛТАНОВА
Норбек ТАЙЛАКОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестиріушілер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириу
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрәпинен 2007-
жылы 5-мартта дизимге алынды
№ОА-044-санлы гууалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Мугаллим хәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетиліуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген маглыұматларға автор жууанкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Бурханов А.А. Лингвистические особенности русского просторечия	4
--	---

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Абдуллаев А.А. Халқ ўйинларидан фойдаланиш ўқувчиларни баркамол қилиб тарбиялаш йўллари	10
Вайсова Ё.М. Баркамол шахс тарбиясини ташкил этишда педагогик технологияларнинг ўрни	13
Ўтаев А.Й. Интеграцияли таълим имкониятлари	16
Ахмадалиев Б.С., Матмуродов А.К.Талабаларнинг технология фанларни ўқитилиши самарадорлигини ошириш йўллари	19
Абдурахманова Ж.Н. Инновацион тажриба майдони – “мактаб–лаборатория”нинг таълим тизимидаги ўрни	22
Қадиrowа Х.А. Бўлажак ўқитувчиларда халқ оғзаки ижоди асосида ўқувчиларни маънавий –ахлоқий тарбиялаш фаолияти ва касбий муҳим сифатлари	26
Абдиримова И.К. “Педагогик таълим инновацион кластери” - мақсадлар умумийлиги ва манфаатлар хусусийлиги ҳақида	31
Қошанова Н. М. Синф мураббийлари фаолияти самарадорлигини оширишда педагогик таълим кластерининг ўрни	35
Тилақова М.А., Эшманова Н.Н. Креативлик қобилиятини ривожлантириш механизмлари	42
Тоштемиrowа С.А. “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба-синов майдончаларида “иктидор” лойиҳасини шакллантириш механизмлари	46
Ходжамқулов У.Н. “Мактаб - лаборатория” инновацион тажриба майдончаси	53
Тоштемиrowа С.А. Таълим сифати самарадорлигини оширишда инновацион ғояларнинг аҳамияти	56
Умарова З.А. Педагогик жараёнда зиддиятларнинг олдини олиш ва ҳал қилиш имкониятлари	62
Мусурманов Р., Қодирова Х.А. Оилада фарзанд тарбияси муаммолари	66
Жуманова Ф.У. Ёшларда ватанпарварлик ҳисларини шакллантириш усуллари	68
Шернаев А.Ў. География дарсларида самарадорлигини оширишда хариталардан фойдаланишнинг аҳамияти	71
Эрназарова Г.О. Акмеологик ёндашув таълим жараёнини ривожлантириш сифатида	75
Яқубова М.Ю. Умумтаълим мактаблари ўқувчиларида креативлиқни такомиллаштириш	78
Утаев А.Й., Бурханов А.А. Функция учителя на уроках русского языка в узбекской школе ..	81
Абдулахатов А.Р., Худойберганов. Ж.С., Қурбонова М.Э. Образовательный кластер - как ресурс инновационного развития региона	84
Исламова М.Ш. Место психологических услуг в личном развитии	89
Абдужалилова Ш.А. Трансформация принципов семейного воспитания	91

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИҲ, ФИЛОСОФИЯ

Шарипов М.Л. Ёшлар маънавиятини юксалтиришда Хусайн Вонз Кошифий ахлоқ фалсафасининг аҳамияти	94
Abduxamidov S .M. SHarq xalqlari ma'naviy hayotining yuksalishida so'fiylik ta'limotining o'rni	98

Абдижалилова Ш.А., Кадирова Х.А., Кадирова А.А. Халқ педагогикасида миллий дунёқарашни шакллантириш	102
--	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Эшқораев Қ.А., Норқулов А.Ғ., Наримбегова З.А. Математика фани тўғарақларини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича услубий тавсиялар	106
Солаева М.Н., Эшқораев Қ.А., Сейтов А.Ж. Баъзи бир мисолларни ажойиб лимитлар ёрдамида ноанъанавий услублардан фойдаланиб ечиш усуллари	109
Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш (технологик таълим мисолида)	113
Radjabov B.SH., Matmurodov A.K., Abdullayev SH. A. Aniq emas integralni xisoblash usullari mavzusni o'qitishda klaster metodidan foydalanish	118

БАСЛАЎИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Болиева Л.Ш. Мактабгача таълимда соғлом турмуш тарзини яратишда халқ ўйинлари ..	122
Шанасирова З.Ю. Мактабгача таълим мазмунини оширишда замонавий технологиялардан фойдаланишда кластер тизими	125
Каримжонов А., Жабборова О.М. Бошланғич синф ўқитувчиларининг компетентлик фаолиятини ривожлантиришнинг динамик тизими	128
Муталова Д.А. Мактабгача таълимда интерактив методлар – сифат ва кластер самарадорлик омилли	131
Жабборова О.М., Ахмедова Н.Ш. Бошланғич таълим ислохотлари ва кластер методи	133

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Амонов А. Ўзбекистонда спорт машғаласи маросими уч босқичли оммавий спорт-соғломлаштириш ишлари тизимининг ижтимоий мотивацион асоси сифатида	138
Расулов З.П. Тренерга хос касбий тайёргарликни такомиллаштиришнинг назарий асослари	143
Абдулахатов А.Р., Очилов Э.О. Олий таълим муассасалари талабаларига курашнинг тарбиявий аҳамиятини ўргатиш йўллари	148
Маматқулов Р.С., Хамраева М.Т. Практическая подготовка и особенности его организаций в педагогических университетах	151
Ачилов Т.С., Жўрабоев М. М. Профессиональная подготовленность специалиста по физической культуре и спорту	156

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШДА ҲУСАЙН ВОИЗ КОШИФИЙ АХЛОҚ ФАЛСАФАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Шарипов М.Л.

Тошкент вилояти, Чирчиқ давлат педагогика институти

Ижтимоий фанлар кафедраси ўқитувчиси

Таянч сўзлар: таълим, тарбия, ахлоқ, ростгўйлик, адолат, цивилизация, нотиклик, аллома, авлод, аждод, ғоя, мафкура, иммунитет.

Ключевые слова: образование, воспитание, нравственность, правдивость, справедливость, цивилизация, араторства, мыслитель, поколение, предок, идея, идеология, иммунитет.

Key words: education, upbringing, morality, truthfulness, justice, civilization, speaker, scientist, generation, ancestor, idea, ideology, immunity.

Инсоният цивилизацияси бешиги бўлиб келган Шарқ мамлакатларида илм-фан, ахлоқ – одоб ва таълим-тарбия масалалари жамият ҳаётида муҳим аҳамият касб этиб келган. Аждодларимиз ёш авлодни тарбиялашда ахлоқий тарбия ва таълимни уйғунликда олиб боришига алоҳида эътибор беришган. Илоҳиётчи файласуф Зардушт Спитоманинг «Тарбия – ҳаётнинг энг муҳим таянчи бўлиб ҳисобланиши лозим» ва жадидчи-педагог Абдулла Авлонийнинг «Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидир» каби фикрлари тарбиянинг жамиятдаги ўрни қанчалик муҳим эканлигини кўрсатиб турибди.

Инсон бу дунёнинг гултожидир, унга онг ва тафаккур инъом этилган. Шу билан бирга инсон тарбияга муҳтож ягона хилқат ҳисобланади. Тарбия деганда биз таълим билан бирқаторда парвариш қилиш, тартиб-интизом, насихат қилиш ва йўл-йўриқ кўрсатишни тушунаимиз.

«Тарбия — шахсда муайян жисмоний, рухий, ахлоқий, маънавий сифатларни шакллантиришга қаратилган амалий педагогик жараён. Инсоннинг жамиятда яшаши учун зарур бўлган хусусиятларга эга бўлишини таъминлаш йўлида кўриладиган чора-тадбирлар йиғиндиси. Тарбия инсоннинг инсонлигини таъминлайдиган энг қадимий ва абадий қадриятдир. Тарбиясиз алоҳида одам ҳам, кишилиқ жамияти ҳам мавжуд бўла олмайди. Чунки одам ва жамиятнинг мавжудлигини таъминлайдиган қадриятлар тарбия туфайлигина бир авлоддан бошқасига ўтади». Шу боисдан буюк аждодларимиз ижодида таълим-тарбия масалаларига бағишланган кўплаб нодир асарлар ва таълимотларни кўришимиз мумкин. Ана шундай шарқона ахлоқ кодексини яратган мутафаккирлардан бири Ҳусайн Воиз Кошифийдир. Ҳусайн Воиз Кошифий Ҳуросонда Алишер Навоий атрофида тўпланган аллома, шоир ва донишмандлар орасидаги энг машҳур ва қомусий таланти эгаларидан бири бўлган. Ҳусайн Воиз Кошифий (1440-1505) тахминан 1440 йилларда Сабзавор шаҳрининг Байҳақ қишлоғида туғилган. У нотиклик санъати

намоюдаси ва назарийгачиси, мутафаккир, илоҳийгчи олимдир. Бошланғич таълими Сабзаворда олган бўлиб, араб, форс, турк тилларини яхши билган, математика, кимё, астрономия, мусика, адабиёт ва фикрдан тўлиқ маълумот олган. Ёшлигиданоқ воизлик – «сўз санъати» билан шуғулланган. Кошифий Сабзаворда тез орада кўзга кўринган воиз - нотик бўлиб танилган. Кейинчалик Нишопурда, 1455-1468 йилларда эса Машҳадда яшаб, воизлик қилган. 1468 йилнинг охирида Абдурахмон Жомийнинг тавсияси билан Ҳусайн Воиз Кошифий Ҳиротга келади ва қолган умрини асосан Ҳиротда темурийлар раҳнамолигида ўтказди.

Алломанинг асл исм-шарифи Камолiddин Ҳусайн бўлиб, воиз яъни «нотик» лақаби, Кошифий эса «кашф қилмоқ, яратмоқ» - адабий тахаллусидир. Ҳусайн Воиз Кошифий асарларини ўз даврининг илмий тили - форс тилида ёзган бўлиб, ундан кўпгина илмий, бадиий таржима асарлари ҳам мерос қолган. У фалсафа, ахлоқ, тилшунослик, адабиётшунослик, сиёсат, тарих, кимё, астрономия, математика, мусика, воизлик, шеър санъати, дин тарихи, фикр, тиббиёт каби фанларга оид 200 дан ортиқ асар ёзганлиги манбалардан маълум. Кошифийнинг Ўзбекистон Фанлар академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик ва Ҳ. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институтларида 45 номдаги асарларининг 197 қўлёзма ва 75 тошбосма нусхалари сақланмоқда.

Бундан ташқари у ўз даврининг кўзга кўринган илоҳийгчи олими бўлиб, Ҳадисни, Қуръони Каримни ёддан билган, ҳатто Қуръонга тўрт китобдан иборат шарҳ ҳам ёзган. Кошифийнинг «Ахлоқи Муҳсиний», «Рисолаи Хотамия», «Анвари Сухайлий», «Футувватнома Султоний», «Тавсири Ҳусайний», «Жавоҳирнома» каби ундан ортиқ асари араб, татар, эски ўзбек, ўрду, турк, немис, инглиз, француз ва бошқа тилларга таржима қилинган. Ҳозирги кунда Кошифий асарлари Париж, Лондон, Берлин, Санкт-Петербург, Москва каби шаҳарларда, Ироқ, Туркия, Эрон, Афғонистон, Ҳиндистон, Бангладеш ва бошқа шарқ мамлакатларининг кутубхоналарида сақланмоқда. Чет мамлакатларда Кошифий асарларига қизиқиш XVIII-XIX асрлардаёқ кучли бўлиб, Фарбий Европанинг Х. Кин, М. Дуайт, Д. Дональдсон, Э. Браун, А. Арберри, Э. Кеннеди, Э. Розенталь, Х. Массе, К. Ламбтон, Р. Леви, А. М. Шастери каби машҳур олимлари Марказий Осиё ва Эроннинг XIV-XV асрлардаги маданияти тарихини атрофлича ўрганишга ҳаракат қилганлар ва Кошифийнинг ижоди ва меросига юқори баҳо берганлар. Ҳусайн Воиз Кошифий Ҳирот мадрасаларида талабаларга таълим-тарбия берган, Хуросон шаҳарларида ахлоқодобдан ваъзлар айтган. Кошифий ўз асарларида ижтимоий-ахлоқий ҳаёт ва маънавият масалаларига қатта ўрин ажратади, сиёсат, давлатни бошқариш, шоҳ билан фуқаролар ўртасидаги муносабат, жамоани идора этиш, етук инсонни тарбиялаш муаммолари унинг ижодига қатта ўрин эгаллайди. Уларда инсонпарварлик, халқпарварлик, юқори маънавиятга эга бўлиш, маданий юксалиш ғояларини илгари суради. Мутафаккир асарларида ўзининг ҳаётдан олган сабоқлари, тажрибалари асосида халқчиллик, инсонпарварлик, ижтимоий ҳаёт, адолат, ҳалоллик, софдиллик, поклик, тўғрилиқ, ростгўйлик ҳақидаги фикрларини ўқимишли, қизиқарли ҳикоятлар, ривоятлар ёрдамида баён этади. У салбий ахлоқий хислатларни қоралайди ва уларнинг инсон ҳаётида ва жамият учун қатта зарар олиб келишини қатор ҳикоят ва ривоятлар билан кўрсатади. Ҳусайн Воиз Кошифий яхшилик ва ёмонлик, адолат, виждон, бурч тушунчалари ҳақида ҳам атрофлича фикр юритади. Ахлоқ нормаси - инсонларнинг ҳуқуқ, феъл-атворларини тартибга солиб турувчи ахлоқий талаблардир. Кошифий ижобий хислатларни кишиларда бўлиши шарт бўлган инсоний фазилат деб тушунади ва сабр, ҳаё, ифқат, покизалик, саҳийлик, саҳоват, ростгўйлик, шижоат, камтарлик, хушёрлик, банд ҳимматлик, диёнатлилик, аҳдига вафолик, андишалilik, иззат-ҳурматни билиш, сир яшира олиш каби фазилатларни бирма-бир таърифлаб ўтади. Кошифий ахлоқли инсон деганда, илм-маърифатга интилувчи, ҳақиқат ва адолатни севувчи, адолатсизликка қарши курашувчи, мард, ҳаракатчан, олижаноб, саҳий, очик қалб инсонни тушунган.

Хусайн Воиз Кошифий Алишер Навоийнинг маънавий даврасида бўлган, XV аср Хуросон ва Мовароуннаҳр маданиятининг ривожига катта ҳисса қўшган ҳамда ўз асарлари билан кейинги авлодларга катта таъсир кўрсатган машхур алломалардан бўлиб тарихда қолди. У қомусийжоди билан ўз даври маънавий юксалиши йўлида фаол хизмат қилди ва нафақат Марказий Осиё балки бутун Шарқ, умуминсоний, маданийбойликларини кучайтиришга сезиларли таъсир кўрсатди. Кошифийнинг «Ахлоқи Муҳсиний» ва «Футувватномаи Султоний» китоблари Шарқда жуда машхур асарлардан бўлган. «Ахлоқи Муҳсиний» асари 1495 йилда ёзилган бўлиб, Султон Хусайн мирзонинг ўғли, Марв ҳукмдори Абдумуҳсин мирзога бағишланган. Китобнинг асл номи «Яхши хулқлар»дан ташқари «Муҳсинийнинг ахлоқи» маъносини ҳам англатади. Бу асар 40 бобдан иборат бўлиб, ахлоққа оид бошқа машхур асарларга иқтибос ва ҳаволалар мавжуд. Дастлабки бобларда ибодат, дуо, ихлос тушунчаларининг мазмуни, кейингиларида эса подшо ва давлат арбобларининг вазифалари, ахлоқ-одоби, мулозимлари билан муносабати тарихий шахслар тўғрисидаги маълумотлар асосида ёритилган. Шу боисдан Кошифий ўзини мусанниф, яъни асар тузувчиси деб атайди. Кошифий бирор ахлоққа оид тушунчани изоҳлаб, унга ўқувчи амал қилиши учун нақлий ва ақлий далиллар келтиради. Нақлий далил деганда Қуръони Карим ва Ҳадиси Шарифлардан келтирилган фикрлар тушунилади. Ақлий далил эса ахлоқий қоидага амал қилишнинг мантикий асосланган хулосаларини англатади. «Ахлоқи Муҳсиний» китоби Ҳиндистоннинг Канпур, Бомбей ва бошқа шаҳарларида қўп маротаба тошбосма усулда чоп этилган. Китобнинг XVI-XX асрларда Шарқнинг турли шаҳарларида кўчирилган 50 ортиқ қўлёзма нусхалари Шарқшунослик институти ҳазинасида сақланмоқда. «Ахлоқи Муҳсиний» асари 1858 йили Муҳаммад Ризо Огаҳий томонидан форсчадан ўзбек тилига таржима қилиниб, тошбошма усулда чоп этилган.

«Ахлоқи Муҳсиний» асарининг ҳар бир бобида муайян инсоний фазилатларнинг моҳияти очиб берилган. Уларнинг айримларидан парчалар келтириб ўтамиз. 18-боб «Чиройли хулқ ва мулоимлик баёни» деб аталади. Унда Кошифий куйида келтирилган фикрларни юксак маҳорат билан таърифлаб берган. Чиройли хулқ хушхулқлик, хушфёллиқдир ва мулоимлик юмшоқлик ва тоза қалблиқдир. Аллоҳ иймонни яратди, иймон деди: «Илоҳо, менга қувват бер». Ҳақ таоло унга хушхулқлик ва саховат билан қувват берди. Қуфрни яратди, қуфр деди: «Илоҳо мени кучли қил». Ҳақ таоло уни бадфёллик ва бахиллик билан бақувват қилди. Ҳадисда айтилишича, бадфёл одам жаннатга қира олмайди. Кошифий хушхулқликнинг ўнта белгисини таъкидлаб ўтган. Биринчиси, яхши ишлар борасида элга қарши бўлмашлик. Иккинчиси, ўз нафсини тийиш. Учинчиси, бировнинг айбини қидирмаслик. Тўртинчиси, ҳар кимда нолойиқ иш юз берса, уни тузатишга ҳаракат қилиш. Бешинчиси, гуноҳқор узр сўраса, узрини қабул қилиш. Олтинчиси, муҳтожларнинг ҳожагини чиқариш. Еттинчиси, одамлар учун машаққат тортиш. Сакказинчиси, худбинлик қилмаслик. Тўққизинчиси, ҳалойиққа очик юзли бўлиш. Ўнинчиси, одамларга яхши сўз айтиш. Бундай ахлоқий фазилатларни ўзида жо этган ҳар бир ёш авлод юртимиз келажагини юксатира оладиган баркамол авлод ва етуқ малакали кадр бўлиб шаклланади. Инсоннинг ўз нафсини тия олмаслиги афсуски, ҳозирги кунда жамиятимизда учраётган коррупция, индивидуализм ва эгоцентризм каби иллатларнинг авж олишига сабаб бўлмоқда.

Мулоимлик баёнида яна бир ҳикоят келтирилади. Шоҳ Жамшид вазирдан сўради: «Подшоҳлар қайси сифат билан иш юритиши керак». Вазир деди: «Юмшоқлик, хушхулқлик ва мулоимлик билан. Чунки бу сифатлар сабабли халқ ҳамisha подшоҳнинг давлати барқарор бўлиши учун дуо қилади, лашкар эса подшонинг розилигини қидиради. Салтанат халқнинг дуоғўйлиги ва сипоҳнинг розилик қидириши билан тартибда бўлади».

«Ҳаё баёни» бобида халкимизга хос бўлган ибо, ҳаё ва уят тушунчаларининг моҳияти очиб берилган. «Ҳаёнинг маъноси ёмон иш қилишдан уялишдир. Одамзодга ҳаё шариф ҳислат ва мақбул сийрадир. Агар шарму-ҳаё орадан қўтарилса ва одамлар ҳеч кишидан уялмаса, оламнинг тартиби издан чиқади, одамлар орасидаги яхши расму-одадлар битади, кишилар ҳаётига путур етади. Улар бир-бирлари учун диёнат сақламайдилар, оқибатда кучлилар заифларни йўқ қилади. Аммо ҳаё шундай кучли сифатки, у одамларнинг ўзлари хоҳлаган ишларини қилишга йўл қўймайди». Мафқуравий полигонлар тобора кучайиб, ядро полигонларидан хавфлироқ кўринишга эга бўлаётган, глобаллашув жараёнлари ўзининг салбий оқибатлари янада яққолроқ намоён қилаётган бугунги кунда ахлоқ-одоб, таълим ва тарбия уларни бартараф этишнинг асосий омилдир. Мафқуравий иммунитет шарқона ва миллий ахлоқ нормаларимиз билан уйғунлашмоғи лозим, айнан улар «оммавий маданият»нинг салбий оқибатларини бартараф эта олади.

Қадимий Хуросон ва Мовароуннаҳр шаҳарларида Х асрдан бошлаб, жавонмардлик ёки футувватчилик ҳаракати кенг ёйилган. Футувватчилар муайян талабларга риоя этар, маънавий ва жисмоний етукликка интилар, қандай иш билан шуғулланмасинлар, мардлик ва олижаноблик намунасини кўрсатар, зулм ва ҳақсизликка қарши курашар эдилар. Фатий ёки жавонмард сўзлари «ёш мард йигит» маъносини билдирган. Хусайн Воиз Кошифий ўзининг «Футувватномаи Султоний» ёхуд жавонмардлик тариқати асарида айнан шундай жамоаларнинг фаолияти ва фазилатлари ҳақида батафсил маълумотлар беради. Жавонмардлар умрни дўстлар хизматига бағишлаш, яхшиликлар қилиш, эзгу хулқ-атворга эга бўлиш, борини ўзгалар билан баҳам кўриш, муҳтожларга ёрдам бериш, устозлар ва дўст-биродарлар номусини ҳимоя қилиш, зоҳиран ва ботинан покликка интилувчилар жамоаси бўлганлар. Уларнинг наздида дунё бойлиги эмас, инсон қадри устун турган. Бундай эзгу ахлоқий фазилатлар бизнинг миллий мафқураимиз ғоялари ва олдимиизга қўйган олижаноб мақсадларимиизга ҳамоҳангдир.

Хусайн Воиз Кошифий кийим кийиш одоби хусусида шундай дейди: «Билгилки, либос кийиш баданни ва уят жойларни беркитиш даражасидаги фарздир. Кийимни кибр-ҳаво, улуғ сифатлик кўриниш учун киймаслик лозим». Афсуски, ҳозирги кунда айрим ёшлар «оммавий маданият» таъсирига берилиб, ҳаддан ташқари тор ва очик кийимлар кийишни одат қилишмоқда. Бундай ҳолатдаги модалар аввало ўзларининг саломатликларини йўқотишларига ва ахлоқ-одобларининг қашшоқлашиб, тобора инсонийлик нуктаи-назаридан тубанлашиб боришига сабаб бўлади.

«Салом бериш одоби ҳақида» фаслида Кошифий салом беришнинг етти шаронти тўғрисида маълумотлар бериб ўтган бўлиб, улар қуйидагича:

Биринчидан, тариқат биродарини кўрганда салом бериш шарт. Иккинчидан, йўлда юрганда одамларга салом бериш керак. Учинчидан, биродарининг эшигига етганда салом бериш жоиз. Тўртинчидан, ўтиришлар, йиғинларга борганда жамоага салом бериш лозим. Бешинчидан, агар бир ерга ўтирган бўлсанг ва ўрнингдан турадиган бўлсанг, қолганларга салом дегин – буни хайрлашув саломи дейдилар. Олтинчидан, қабристонга яқинлашганда салом бериш керак. Еттинчидан, ўз уйингга кирганингда хонадон аҳлига салом беришинг керак. Шунингдек, салом бериш ножоиз саналган ҳолатлар ҳам таъкидлаб ўтилган. Ҳаммомда ювинаётганда, ҳожатхоналарда, Қуръон ўқиётганда, номаҳрам хотинларга ва намоз ўқиётган кишиларга салом бериб бўлмайди.

Умумий ўрта таълим муассасалари ўқувчиларининг ёши ва психофизиологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда уларнинг онгига умуминсоний кадриятлар ва юқсак маънавиятни янада чуқур сингдириш, уларни ватанпарварлик ва инсонпарварлик руҳида тарбиялаш, умумий ўрта таълим муассасаларидаги маънавий-тарбиявий ишларни янгича асосда ташкил этиш, шунингдек “Одобнома”, “Ватан туйғуси”, “Миллий ғоя ва маънавият асослари” ва “Дунё динлари тарихи” каби фанларни бирлаш-

тирган ҳолда ягона “Тарбия” фани боскичма-боскич жорий қилинади. «Тарбия» фани 1-9-синфларда 2020-2021 ўқув йилидан, 10-11-синфларида 2021-2022 ўқув йилидан бошлаб амалиётга жорий этилади.

«Тарбия» фани дарсларида «Ахлоки Муҳсиний» ва «Футувватномаи Султоний» каби асарлардаги юксак ахлоқий фазилатлар чуқур синдирилиши биз кўзлаган мақсадга мувофиқдир. Бунда аудио ва видеороликлардан фойдаланиш, ўқувчилар иштирокида кичик сахна кўринишларининг қўйилиши, шунингдек, буюк аждодларимизнинг қаҳрамонликлари, ватанпарварлиги ва фидокорона ҳаёт тарзидан ибрат олишлари биз кутган натижани бера олади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. Т., www.ziyouz.com кутубхонаси 2014 йил. 900 бет.
2. М.М.Хайруллаев. Маънавият юлдузлари. Т., «Абдулла Қодирий», 2001 йил. 408 бет.
3. Хусайн Воиз Кошифий. Ахлоқи Муҳсиний. Т., «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси». 2011 йил. 253 бет.
4. Хусайн Воиз Кошифий. Футувватномаи султоний ёхуд жавонмардлик тариқати. Т., «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси». 2011 йил. 112 бет.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Хусайн Воиз Кошифий асарларидаги ахлоқий қарашлар ва ёшлар маънавиятини юксалтиришда ахлоқий тарбиянинг аҳамияти таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются этические взгляды на творчество Хусейна Войса Кашифа и его роль в духовном воспитании молодежи.

SUMMARY

In the article analyzes ethical views on the work of Hussein Voiz Kashif and the role of moral education in the education of youth spirituality.

SHARQ XALQLARI MA'NAVIY HAYOTINING YUKSALISHIDA SO'FIYLIK TA'LIMOTINING O'RNI

Abduxamidov S.M.

ТВЧДПИ, Pedagogika fakuliteti “Pedagogika va menejment” kafedrasida katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: so'fiylik, komillik, oqim, musulmon, sharq, ma'naviy, kamolot, g'oya, poklik, sunniylik, hanafiya, malikiya, shofi'ya, hanbaliya, borliq, ixlos, ruhiy.

Ключевые слова: суфизм, совершенство, поток, мусульманин, восток, духовность, совершенство, идея, чистота, суннизм, ханафия, принцесса, шафиты, ханбалия, бытие, верный, духовный.

Key words: sufism, perfection, flow, muslim, oriental, spiritual, perfection, idea, purity, sunnism, hanafia, princess, shafi'i, hanbalia, being, faithful, spiritual.

So'fiylik ta'limoti VIII asr oxiri va IX asr boshlarida paydo bo'lib, butun musulmon mamlakatlari, shu jumladan, Movarounnahrda ham keng tarqalgan. So'fiylik butun Sharq ma'naviy hayotida inson kamoloti xususidagi g'oyalarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

So'fiylik musulmon sharq xalqlarining ko'p asrlik ma'naviy hayotining g'oyaviy asosini belgilab bergan ta'limot bo'lib maydonga chiqdi. U ilohiy poklik va insoniy go'zallikni idrok etish yo'li, haq va haqiqatni himoya qilish vositasi bo'lib xizmat qildi. So'fiylik ko'p qirrali oqim bo'lib, “sof”, “yagona” so'fiylik hech qachon bo'lmagan. U turli ko'rinishlar, oqimlar tarzida namoyon bo'lgan. Ammo har biri ham inson takomili muammosiga turlicha yondoshib, uni o'ziga xos yo'l, qarash asosida talqin etgan. So'fiylik ta'limoti g'oyalari e'tiqod va amal qiluvchi kishilar so'fiylar deb nomlanadi.